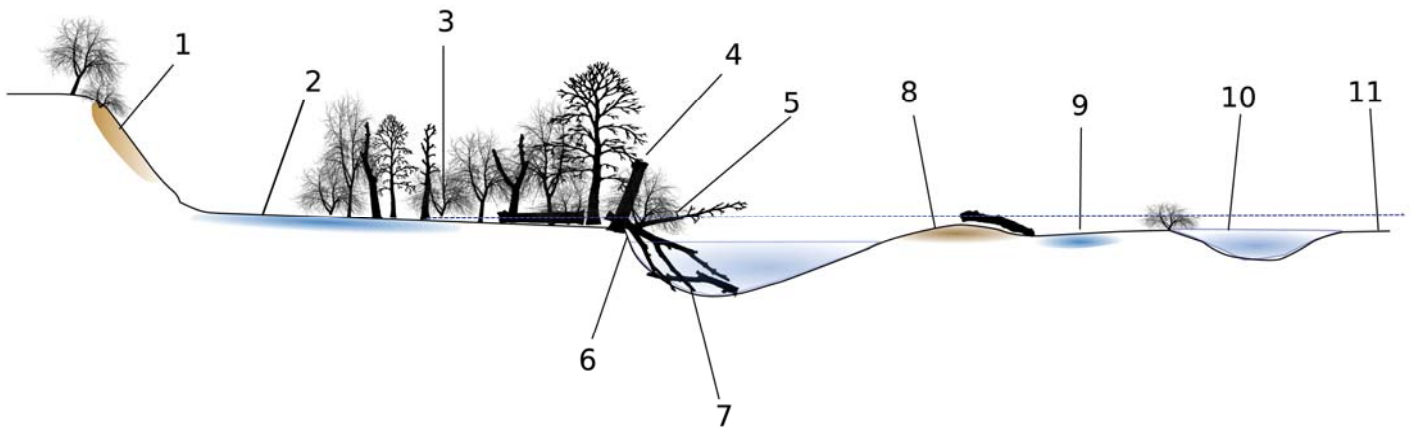

Värdefulla miljöer som skapas av vattendrag på flodplan och exempel på intressanta arter i dessa miljöer

Peter Nolbrant 2010-02-26

Miljöerna sträcker sig ofta längs längre sträckor längs vattendragen och kan bilda sammanhängande områden där arter kan spridas. Miljöerna är ofta unika i landskapet och många arter gynnas eller är beroende av dessa.

1. Sandiga brinkar/nipor

Dessa kan ligga en bra bit från åfåran och ha skapats för lång tid sedan när vattendraget haft ett annat lopp på flodplanet. De kan också ligga intill vattendraget med pågående erosion från vattendraget. I sandig mark finns ofta sandblottor i gamla brinkar p g a skred, små sluttningsrörelser eller tramp från djur. Sydvända sandiga brinkar är mycket värdefulla för en rad gaddsteklar, skalbaggar och fjärilar.

Guldsandbi *Andrena marginata* (VU, ÅGP) hittas ofta i sandiga brinkar vid vattendrag. Gräver bo i sanden och samlar pollen i ängsvädd som ofta växer i brinkar.

2. Utströmningskärr nedanför brinkar.

Speciella hydrologiska förhållanden uppstår i och nedanför brinkar där det ofta bildas utströmningskärr och småvatten. I våtmarkerna leker ofta grodor.

Smal dammsnäcka *Omphiscola glabra* (VU, ÅGP) kan förekomma i kärr intill vattendrag som omväxlande torkar ut, vattenfylls och översvämmas.

Åkergroda (EU) leker i grunda solbelysta vattensamlingar.

3. Sumpskog som uppstår vid utströmningskärr eller sänkor utanför levéer (se 11)

Marken påverkas av vattenståndsfluktuationer och översvämningar från vattendraget vilket särskilda arter är anpassade till och t o m beroende av. Palm mossan *Climacium dendroides* är en art växer på mark som tillfälligt översvämmas. Död ved uppstår tämligen fort i sumpskogar som är värdefulla för mossor, vedlevande insekter samt hackspettar och andra hålhäckande fåglar. Luftfuktigheten är hög vilket är gynnsamt för lavar.

Svartfläckad rödrock *Ampedus sanginolentus* (NT) lever i lågor som ligger fuktigt och som periodvis översvämmas.

Mindre hackspett (NT) hackar ut bohål i lövträd i sumpskogar och strandskogar. Vintertid söker hackspetten föda i alar längs vattendragen.

Smal dammsnäcka *Omphiscola glabra* (VU, ÅGP) förekommer ofta i sumpskog med vattensamlingar intill vattendrag som omväxlande torkar ut, vattenfylls och översvämmas.

4. Strandskogar längs vattendrag

I strandskogar längs vattendrag uppstår speciella förhållanden. Skogen översvämmas regelbundet. Det fuktiga mikroklimatet med gott om ljus gör att förhållandena för lavar är särskilt bra. Döda träd och högstubbar som står solbelyst är värdefulla för vedlevande skalbaggar.

Hårklomossa *Dichelyma capillaceum* (NT, ÅGP) växer på trädstammar och buskar längs stränder just på den nivå där stammarna vattennivån når vid översvämningar. Arten är beroende av naturliga vattenståndsfluktuationer.

Örlav *Hypotrachyna revoluta* (VU) växer nästan uteslutande på al längs vattendrag och sjöar.

Liten blekspik *Sclerophora peronella* (NT) är exempel på en av flera lavararter som gärna växer på stående träd med död ved i det fuktiga och ljusare mikroklimatet längs vattendrag.

Alpraktbagge *Dicerca alni* (VU) är exempel på en skalbagge vars larver utvecklas i död ved. Larvutvecklingen sker i solexponerade, döda klibbalstubbar med hård ved. Angrepp är även påträffade i stående, levande träd vid stränder vilka fått smärre stamskador med död ved på grund av isskjutning.

5. Överhängande träd och buskar

Grenar från levande träd och buskar hänger ut över vattenytan. Döda träd faller också ut över vattenytan. Dessa ger skydd åt fisk och småkryp. Död ved som sticket upp över vattenytan blir sittplatser och kläckplatser för de insekter vars larver lever i vattnet.

Kungsfiskare (VU) behöver utfallande döda träd samt överhängande grenar som fiskplatser och som skydd.

6. Erosionsbranter

Lite högre erosionsbranter vid vattendrag är viktiga för bl a kungsfiskare.

Kungsfiskare (VU) är helt beroende av erosionsbranter, helst i sandigare material, intill vattendrag där de kan gräva ut sina bon.

Backsvala (NT) häckar i sandiga branter och kan utnyttja erosionsbranter vid vattendrag. Likt många andra insektsätande fåglar jagar de insekter över vattendrag och våtmarker där en stor mängd insekter kläcks.

7. Död ved i åfåran

Särskilt i ytterkurvor där erosion underminerar kanten faller träd ut i fåran. Träd som faller ut skapar erosionskydd. Den döda veden i vattnet ger ståndplatser åt större fisk. En varierad struktur ger dessutom förutsättningar för betydligt fler arter och individer av vattenlevande småkryp. Död ved fångar upp organiskt material som ger mer föda åt småkryp och därmed höjer produktionen och ger mer föda åt fisken. Ökad produktion av insekter som kläcks från vattnet gynnar också fladdermöss och insektsätande fåglar. Den döda veden på botten skapar mer varierad bottenstruktur med småområden av erosion eller deposition. Grusiga bottenar som uppstår kan bli lekbottnar för fisk eller miljöer för musslor kan på så sätt uppstå.

Tjockskalig målarmussla *Unio crassus* (EN, ÅGP, EU) är exempel på en mussla som sitter i grusiga sediment och som kan gynnas av att mer varierad bottenstruktur uppstår.

Flodkräfta (EN, ÅGP) utnyttjar gömställen som uppstår under rötter och död ved.

Öring gynnas av att det finns fler ståndplatser och mer föda.

Grönling (ÅGP) är ytterligare en fisk som gynnas av gömställen som uppstår vid död ved.

8. Älvsvallar och levéer

Älvsvallar uppstår i innerkurvor eller efter innerkurvor vid meandrande vattendrag där strömningen är svagare. Levéer är upphöjda områden som uppstår genom sedimentation på flodplanet vid höga flöden. Den sandiga miljön kan vara värdefull för flera specialiserade växter och insekter.

Finmovägstekel *Arachnospila abnormis* (NT) är en habitatspecialist som ofta uppträder på sorterade lätta jordar, särskilt älvsediment där de gräver ut sina bon. Även sandiga brinkar kan vara värdefulla.

Strandsandjägare *Cicindela maritima* (VU) är strikt bunden till finkornig, torr och rörlig sand nära vatten, både längs havsstränder och större älvar.

Gul strandlöpare *Bembidion ruficolle* (NT) finns endast på stränder av ren sand, helt vegetationslösa eller med mycket gles vegetation. Den påträffas på fast, fuktig sand nära vattenlinjen, vanligen vid rinnande vatten (älvar, åar).

9. Våtmarker innanför levéer

Innanför älvsvallar uppstår ofta fuktiga områden som med temporära vattensamlingar. Sådana vattensamlingar är värdefulla för flera specialiserade arter som tål uttorkning.

Rundläppad skivsnäcka *Anisus leucostoma* (DD). Biotoperna är ofta av temporär typ – arten tål långvarig intorkning.

Smal dammsnäcka *Omphiscola glabra* (VU, ÅGP) förekommer ofta i temporära vattensamlingar längs vattendrag.

Åkergröda (EU) leker ofta i grunda solbelysta vattensamlingar som torkar ut under sommaren.

10. Korvsjöar

Avsnörda åfåror bildar grunda stillastående vattensamlingar i olika igenväxningsskeden. Många arter är anpassade att leva i sådana här miljöer.

Bred paljettdykare *Graphoderus bilineatus* (EU) finns främst i dammar med tät våtmarksvegetation.

Citronfläckad kärrtrollslända *Leuchorrhinia pectoralis* (EU) förekommer i relativt näringsrika vegetationsrika vattenmiljöer.

Större vattensalamander (EU) leker i permanenta fiskfattiga vattensamlingar.

Årta (VU) gynnas av grunda vattensamlingar på mader och strandängar som översvämmas.

11. Strandängar och mader

Strandängar som hävdas med slätter och bete är värdefulla för t ex marklevande skalbaggar och fåglar. Det är viktigt med naturliga vattenståndsfluktuationer och översvämningar under våren för att förutsättningarna ska bli bra.

Guldgrön sammetslöpare *Chlaenius nigricornis* (NT) påträffas vanligen på leriga eller lersandiga, moss- och gräsbevuxna stränder vid näringsrika sjöar, framför allt på välbetade eller slätterhävdade strandängar.

Skedand (NT) är i stor utsträckning knuten till näringsrika sjöar med översvämmade strandängar och tuviga mader, gärna sådana som är betade och har inslag av permanent vattenfyllda sänkor och diken.

Dubbelbeckasin (NT, EU) häckade förr på strandängar i södra Sverige. Under sträcket ses den rasta på strandängar.

Förkortningar

EN - rödlistad som starkt hotad (endangered)

VU – rödlistad som sårbar (Vulnerable)

NT – rödlistad som missgynnad (Near Threatened)

DD – rödlistad som kunskapsbrist (Data Deficient)

ÅGP – upptagen i Naturvårdverkets åtgärdsprogram

EU – upptagen i EU:s habitat- eller fågeldirektiv